

13 Koulutusvalintaa ennustavat hyvinvointitekijät

Jaana Minkkinen, Pirjo Lindfors, Jaana M. Kinnunen & Arja Rimpelä

Tässä luvussa analysoidaan sitä, mitkä yksilö- ja koulutason tekijät selittävät oppilaiden toisen asteen koulutusvalintaa metropolialueella. Toisen asteen koulutusvalintaa mitattiin neliluokkaisella muuttujalla: sai opiskelupaikan lukiosta, sai opiskelupaikan ammattikoulusta, haki opiskelupaikkaa 9. luokan yhteishaussa saamatta sitä, ei hakenut opiskelupaikkaa 9. luokan yhteishaussa. Tiedot koulutuspaikasta on saatu kevään 2014 yhteishakurekisteristä, muut tiedot on saatu oppilailta. Koulutason tiedot ovat koulutusalalle aggregoituja oppilaskyselyn tietoja.

Yksilötasolla tarkasteltiin sitä, missä määrin oppilaan akateemista hyvinvointia mittaava koulu-uupumus ja tupakointi yläkoulussa ennustavat onnistunutta koulutusvalintaa eli toisen asteen opiskelupaikan saamista. Lisäksi tutkimuksessa analysoitiin sitä, miten koulu-uupumus, tupakointi ja opintomenestys ovat vastavuoroisessa yhteydessä toisiinsa 7. ja 9. luokalla.

Koulu-uupumus on kouluun liittyvä stressioireyhtymä, joka koostuu uupumusasteisesta väsymyksestä, kyynisestä suhtautumisesta koulunkäyntiin sekä riittämättömyyden tunteesta opiskelijana (Salmela-Aro, Kiuru, Leskinen & Nurmi 2009). Koulu-uupumuksen on aikaisemmin todettu liittyvän motivaation, hyvinvoinnin ja koulu-suoriutumisen ongelmiin sekä tupakointiin (Wang, Chow, Hofkens & Salmela-Aro, 2015; Kinnunen ym., 2016). Lähes puolet Helsingin alakouluikäisistä suhtautuu koulunkäyntiin kyynisesti ja kokee merkityskatoa suhteessa kouluun ja koulunkäyntiin. Joka kymmenes alakouluikäinen oppilas on uupunut, ja viisi prosenttia puolestaan joko stressaantunut tai koulu-uupunut. (Salmela-Aro, Muotka, Hakkarainen, Alho & Lonka, tulossa.) Koulu-uupumuksen arvioinnissa käytettiin *School Burnout Inventory*-kysymyspatteristoa, joka sisältää yhdeksän kysymystä (Salmela-Aro, Kiuru, Leskinen & Nurmi, 2009).

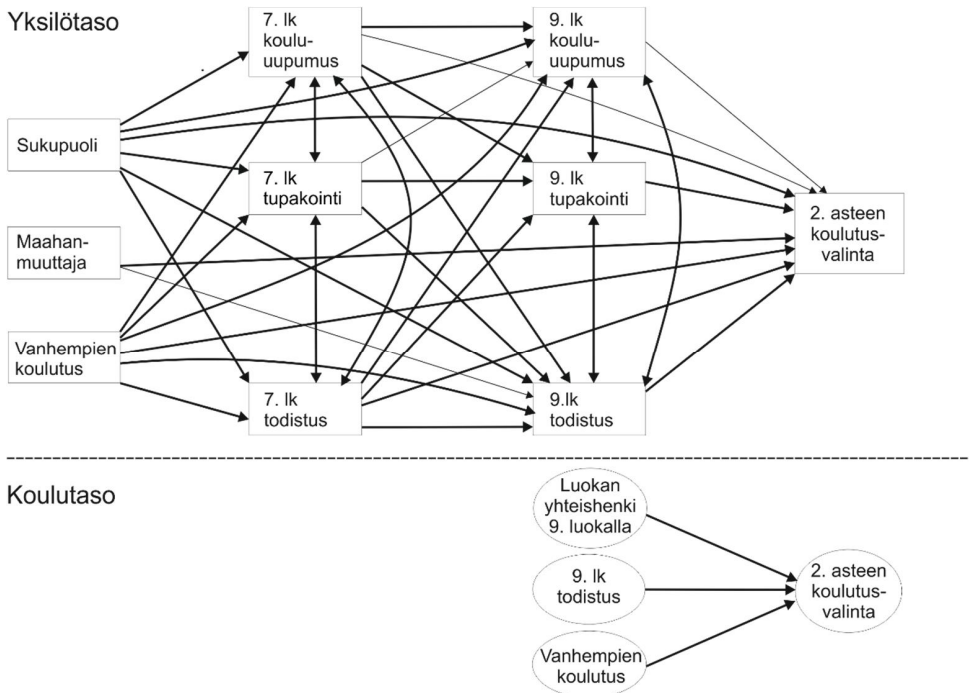
Tupakointi on aikaisempien tutkimusten perusteella voimakkaassa yhteydessä koulumenestykseen (esim. Pennanen, Haukkala, de Vries & Vartiainen, 2010), lisäksi se ennustaa aikuisiän koulutustasoa (Koivusilta, West, Saaristo, Nummi & Rimpelä, 2013). Nuorena aloitettu tupakointi ja heikko koulumenestys kietoutuvat siten toisiinsa muodostaen prosessin, joka ennustaa aikuisiän matalaa koulutustasoa. Tupakoivia nuoria luonnehtivat myös stressioireet ja muu riskikäyttäytyminen (Koivusilta ym., 2013). Tupakointi aloitetaan yleensä yläkouluikässä, ja säännöllisesti tupakoiville kehittyä jo lyhyessä ajassa riippuvuus, joka pitää yllä tupakkatuotteiden käyttöä myös

aikuisena. Nuorison tupakointi ja tupakointikokeilut ovat merkittävästi vähentyneet 2000-luvulla, ja tupakointi onkin vähitellen siirtymässä marginaali-ilmiöksi. (Kinnunen, Pere, Lindfors, Ollila & Rimpelä, 2015.)

Koulutasolla tarkasteltiin sitä, missä määrin luokkahenki yhdeksännellä luokalla ennustaa koulujen välisiä eroja oppilaiden koulutusvalinnan vaihtelusta. Koululuokan emotionaalisella ilmapiirillä sekä myönteisillä vuorovaikutussuhteilla on aiemmissa tutkimuksissa havaittu olevan positiivinen yhteys oppimistuloksiin, koulussa viihtymiseen ja opiskeluun sitoutumiseen (Reyes, Brackett, Rivers, White & Salovey, 2012; Minkkinen, 2015). Somersalon mukaan luokan huono ilmapiiri vaikuttaa tyttöjen henkiseen hyvinvointiin jo kuudennella luokalla (Somersalo, 2002, 37). Kouluyhteisön on aiemmin havaittu vaikuttavan myös oppilaan masentumisriskiin, joka oli suurempi sellaisissa suomalaisissa yläkouluissa, joissa osa oppilaista jäi yhteisön tuen ulkopuolelle (Ellonen, 2008).

13.1 Koulutusvalintaa ennustavat yksilö- ja koulutason tekijät.

Kontrollimuuttajat ja tilastomalli. Kontrollimuuttujina yksilötasolla olivat sukupuoli, vanhempien koulutus ja maahanmuuttajatausta. Koulutasolla kontrollimuuttujina olivat todistusarvosanat ja vanhempien koulutus (koulukeskiarvot). Tilastollisena mallina käytettiin *crosslagged*-kaksitasopolkumallia, joka mahdollisti yksilöiden ja koulujen välisten koulutusvalintaerojen tarkastelun samanaikaisesti sekä huomioi lisäksi oppilaiden koulu-uupumuksen, tupakoinnin ja todistusarvosanat sekä seitsemännellä että yhdeksännellä luokalla (Kuvio 13.1 seuraavalla sivulla). Tulosten luotettavuuden takaamiseksi analyysiin sisällytettiin mukaan vain ne koulut, joista oli tietoja vähintään 30 oppilaalta, sekä luokat, joista oli tietoja vähintään viideltä oppilaalta (N = 4 366).

Kuvio 13.1 Toisen asteen koulutusvalintaa ennustavat yksilö- ja koulutason tekijät.

Paksu viiva $p < 0.01$, ohut viiva $p < 0.05$.

Toisen asteen koulutukseen sijoittuminen selittyi pääasiassa yksilötason tekijöillä, jotka selittivät 95,6 % koulutusvalinnan vaihtelusta. Toisen asteen koulutusvalintaa yksilötasolla ennustivat vaikutuksen suuruusjärjestyksessä vanhempien koulutus, (oppilaan) sukupuoli, todistusarvosanat, koulu-uupumus, tupakointi 9. luokalla sekä maahanmuuttajatausta. Vaikka vahvat taustatekijät kuten vanhempien koulutus ja arvosanat huomioitiin, koulu-uupumus ja tupakointi ennustivat yksilöiden välisiä eroja koulutusvalinnassa. Suurempi koulu-uupumus 7. ja 9. luokalla ennusti sitä, että oppilas jatkoi opintojaan todennäköisemmin ammattikoulussa kuin lukiossa. Sen sijaan koulu-uupumus ei ennustanut sitä, että oppilas jäi ilman opiskelupaikkaa tai ei edes sellaista hakenut. Tupakointi 9. luokalla ennusti koulutusvalintaa suoraan ja tupakointi 7. luokalla useiden välittymismekanismien kautta. Päivittäin tupakoivilla oli 11 % suurempi todennäköisyys kuulua niihin, jotka eivät hakeneet yhteishaussa, 12 % suurempi todennäköisyys hakea yhteishaussa saamatta opiskelupaikkaa ja 7 % suurempi todennäköisyys jatkaa opintojaan ammattikoulussa verrattuna niihin, jotka eivät olleet kokeilleet tupakkaa 9. luokan loppuun mennessä. Ne, jotka eivät olleet kokeilleetkaan, jatkoivat opintojaan lukiossa todennäköisemmin kuin tupakoivat.

Oppilaiden koulu-uupumus, tupakointi ja todistuksen arvosanat olivat vahvasti yhteydessä toisiinsa 7. ja 9. luokalla. Runsaampi koulu-uupumus 7. luokalla ennusti

sekä runsaampaa tupakointia että heikompia arvosanoja 9. luokalla. Lisäksi tupakointi 7. luokalla ennusti sekä lisääntyneitä koulu-uupumusta että heikompaa todistusta 9. luokalla. Vastavuoroisesti parempi todistus 7. luokalla ennusti sekä lievempää koulu-uupumusta että vähäisempää tupakointia 9. luokalla.

Vahvin koulutusvalintaa yksilötasolla ennustava tekijä oli vanhempien koulutus. Verrattuna yliopistokoulutuksen saaneiden vanhempien lapsiin vain peruskoulutuksen saaneiden vanhempien lapsilla oli 22 % suurempi todennäköisyys kuulua niihin, jotka eivät hakeneet yhteishaussa ja 19 % suurempi todennäköisyys kuulua niihin, jotka eivät saaneet opiskelupaikkaa. Sukupuoli ennusti yksilöiden välisiä eroja koulutusvalinnassa tyttöjen eduksi. Verrattuna tyttöihin pojilla oli 183 % suurempi todennäköisyys kuulua niihin, jotka eivät hakeneet yhteishaussa, 126 % suurempi todennäköisyys hakea yhteishaussa saamatta opiskelupaikkaa ja 52 % suurempi todennäköisyys jatkaa opintojaan ammattikoulussa. Sekä 9. luokan että 7. luokan todistusarvosanat ennustivat yksilöiden välisiä eroja koulutusvalinnassa. Esimerkiksi 7. luokalla huonommin pärjänneillä oppilaille (arvosanoja 4–6 matematiikasta, äidinkielenstä ja ensimmäisestä vieraasta kielestä) oli 11 % suurempi todennäköisyys kuulua niihin, jotka eivät hakeneet yhteishaussa, ja 7 % suurempi todennäköisyys kuulua niihin, jotka eivät saaneet opiskelupaikkaa vaikka hakivat, verrattuna oppilaisiin, jotka 7. luokalla saivat arvosanoja 9–10.

Myös oppilaan maahanmuuttajatausta ennusti koulutusvalintaa tilastollisesti merkitsevästi, vaikka sen kokonaisefekti olikin pienin analyysiin sisällytetyistä muuttujista. Kantasuomalaiset pääsivät jatkamaan opiskeluaan lukiossa todennäköisemmin kuin maahanmuuttajataustaiset nuoret, joilla oli kantasuomalaisiin verrattuna 22 % suurempi todennäköisyys kuulua ryhmään, jotka eivät hakeneet yhteishaussa. Maahanmuuttajataustaisilla nuorilla oli myös 4 % suurempi todennäköisyys jatkaa opintojaan ammattikoulussa kuin kantasuomalaisilla. Erityisen suuri suhteellinen ero maahanmuuttajataustaisilla ja kantasuomalaisilla oli kuitenkin siinä, että maahanmuuttajataustaiset nuoret jäivät huomattavasti useammin ilman opiskelupaikkaa, vaikka hakivat sitä. Maahanmuuttajataustaisilla nuorilla oli myös suurempi todennäköisyys jatkaa opintojaan ammattikoulussa kuin natiiveilla.

Koulutason tulosten mukaan mitä paremmin koulutettuja koulun oppilaiden vanhemmat keskimäärin olivat, sitä paremmin koulun oppilaiden toisen asteen koulutusvalinta sujui, vaikka huomioitiin oppilaiden todistusarvosanojen keskiarvo. Lisäksi kuitenkin havaittiin, että mitä paremmaksi koulun oppilaat arvioivat luokkansa yhteishengen, sen paremmin koulu menestyi verrattuna toisiin kouluihin oppilaidensa koulutusvalinnassa. Luokkahengen vaikutus koulutusvalintaan on aivan uusi löydös, joka täydentää aiempia löydöksiä koululuokan emotionaalisen ilmapiirin

merkityksestä oppilaiden oppimistuloksiin, koulussa viihtymiseen, kiinnostukseen ja sitoutumiseen (Reyes ym., 2012).

13.2 Yhteenveto

Oppilaiden hyvinvointiin liittyvät tekijät, koulu-uupumus ja tupakointi, ennustivat toisen asteen koulutusvalintaa ja sen onnistumista, vaikka samaan aikaan kontrolloitiin koulumenestys ja taustamuuttajat. Koulu-uupumus ja tupakointi yläkoulussa olivat myös vastavuoroisessa yhteydessä oppilaan koulumenestykseen. Tulokset vahvistavat aiempia tuloksia, joissa koulu-uupumuksesta kärsivillä nuorilla on ollut enemmän ongelmia motivaation ja koulusuoriutumisen suhteen kuin opiskelusta innostuneilla nuorilla (Wang ym., 2015; Kinnunen ym., 2016), sekä tutkimustuloksia, joissa tupakoivia nuoria on luonnehtinut huono koulumenestys ja terveyden kannalta riskikäyttäytyminen (Pennanen ym., 2010; Koivusilta ym., 2013). Myös tupakoinnin ja koulutusurien välinen yhteys on linjassa aiempien tutkimusten kanssa, joiden mukaan nuorena aloitettu tupakointi ja heikko koulumenestys kietoutuvat toisiinsa muodostaen prosessin, joka johtaa aikuisiän matalaan koulutustasoon (Koivusilta ym., 2013; Bonell ym., 2013; Langford ym., 2015). Uutena tuloksena saatiin myös selville, että luokan yhteishenki ennustaa koulujen välistä vaihtelua oppilaiden toisen asteen koulutusvalinnassa. Tämä selittyy sillä, että parempi luokkahenki ja paremmat lukuaineiden arvosanat kasaantuvat samoihin luokkiin. Kysymys onkin, miksi näin on, ja voisiko luokan ja koulun yhteishenkeä parantamalla parantaa myös oppilaiden hyvinvointia ja osaamista.

Liitteet

Liite 1. Analyysissa käytetyt yksilötason muuttujat:

sukupuoli 0 = poika, 1 = tyttö; maahanmuuttaja 0 = ei, 1 = kyllä; vanhempien koulutussumma on muodostettu molempien vanhempien koulutuksesta (vastausvaihtoehdot: peruskoulu, ammatillinen tutkinto, yo-tutkinto, yliopistotason tutkinto). Koulu-uupumus: vaihteluväli 9–45 (7. luokalla $\alpha = 0,882$, 9. luokalla $\alpha = 0,887$). Tupakointi on muodostettu kahdesta tupakointia koskevasta kysymyksestä: ”Oletko koskaan tupakoinut? Jos olet, kuinka monta savuketta olet polttanut yhteensä tähän mennessä?” ja ”Mikä seuraavista vaihtoehtoista kuvaa parhaiten nykyistä tupakointiasi?” (vaihteluväli 1–6, 7. luokalla $\alpha = 0,667$, 9. luokalla $\alpha = 0,797$). Todistus on mitattu kolmen aineen arvosanasummana matematiikassa, äidinkiessä ja englannissa oppilaiden oman ilmoituksen perusteella (vaihteluväli 12–30).

Liite 2. Analyysissa käytetyt koulutason muuttajat:

Koulutason muuttajat ovat aggregaattimuuttujia eli oppilastasolla mitatuista muuttajista on muodostettu koulutasolle keskiarvomuuttuja kullekin koululle. Luokan yhteishenki on summamuuttuja seuraavista kysymyksistä: luokassamme vallitsee hyvä yhteishenki, luokassamme ketään ei jätetä ulkopuolelle, tulen yleensä oikein hyvin toimeen luokkatovereideni kanssa, tunnen että luokkatoverini hyväksyvät minut sellaisena kuin olen, koen että luokkatoverini arvostavat minua (summamuuttujan vaihteluväli 5–35, $\alpha = 0,874$).

Lähteet

- Bonell, C., Parry, W., Wells, H., Jamal, F., Fletcher, A., Harden, A., ... Moore L. (2013). The effects of the school environment on student health: A Systematic review of multi-level studies. *Health Place*, 21, 180–191.
- Ellonen, N. (2008). *Kasvuyhteisö nuoren turvana: sosiaalisen pääoman yhteys nuorten masentuneisuuteen ja rikekäyttäytymiseen*. Väitöskirja. Tampere: Tampere University Press.
- Kinnunen, J. M., Lindfors, P., Rimpelä, A., Salmela-Aro, K., Rathmann, K., Perelman, J., ... Lorant, V. (2016). Academic well-being and smoking among 14- to 17-year-old school-children in six European cities. *Journal of Adolescence*, 50, 56–64. doi:10.1016/j.adolescence.2016.04.007
- Kinnunen, J., Pere, L., Lindfors, P., Ollila, H., & Rimpelä A. (2015). *Nuorten terveystapa-tutkimus 2015. Nuorten tupakkatuotteiden ja päihteiden käyttö 1977–2015*. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2015:31.
- Koivusilta, L., West, P., Saaristo, V., Nummi, T., & Rimpelä A. (2013). From childhood socio-economic position to adult educational level – do health behaviours in adolescence matter? A longitudinal study. *BMC Public Health*, 13:711.
- Langford, R., Bonell, C., Jones, H., Poulou, T., Murphy, S., Waters, E., ... Campbell R. (2015). The WHO Health Promoting School framework for improving the health and well-being of students and their academic achievement. *BMC Public Health*, 15:130.
- Minkkinen, J. (2015). *Lapsen hyvinvointimalli: lasten emotionaalinen hyvinvointi ja sosiaaliset suhteet alakoulussa*. Väitöskirja. Tampere: Tampere University Press.
- Pennanen, M., Haukkala, A., de Vries, H., & Vartiainen, E. (2010). Longitudinal study of relations between school achievement and smoking behavior among secondary school students in Finland: results of the ESFA study. *Substance Use & Misuse*, 46(5), 569–579.
- Reyes, M. R., Brackett, M. A., Rivers, S. E., White, M., & Salovey, P. (2012). Classroom emotional climate, student engagement, and academic achievement. *Journal of Educational Psychology*, 104(3), 700–712.
- Salmela-Aro, K., Kiuru, N., Leskinen, E., & Nurmi, J. E. (2009). School burnout inventory (SBI) reliability and validity. *European Journal of Psychological Assessment*, 25(1), 48–57.
- Salmela-Aro, K., Muotka, J., Hakkarainen, K., Alho, K., & Lonka, K. (tulossa). School Burnout and Engagement Profiles among Digital Natives in Finland: A Person-oriented Approach. *European Journal of Developmental Psychology*.

Somersalo, H. (2002). *School environment and children's mental well-being: A child psychiatric view on relations between classroom climate, school budget cuts and children's mental health*. Hospital for Children and Adolescents, Department of Clinical Medicine/Child psychiatry. University of Helsinki. Helsinki: Yliopistopaino.

Wang, M.-T., Chow, A., Hofkens, T., & Salmela-Aro, K. (2015). The trajectories of student emotional engagement and school burnout with academic and psychological development: findings from Finnish adolescents. *Learning and Instruction, 36*, 57–65.
[doi:10.1016/j.learninstruc.2014.11.004](https://doi.org/10.1016/j.learninstruc.2014.11.004)